

Нічний репортер

Автор:

Юрій Винничук

Нічний репортер

Юрій Павлович Винничук

Події повісті «Нічний репортер» відбуваються у Львові в 1938 році. Журналіст Марко Крилович, якого прозвали «нічним репортером» за його нічні репортажі з життя міського дна, береться розслідувати вбивство кандидата в президенти міста. При цьому він потрапляє в різноманітні як любовні, так і кримінальні пригоди, інколи ризикуючи життям.

Маркові неофіційно допомагає комісар поліції Роман Обух, якого начальство відсторонило від розслідування вбивства. А тим часом у справу втручаються німецькі й советські шпигуни, розслідуванням зацікавлюється також польська контррозвідка. Окремий інтерес виявляють і кримінальні кола.

Перед нами постає мальовничий і яскраво описаний злочинний світ тогочасного Львова, шинки-мордовні, батяри, заклади для повій. Читачеві доведеться разом з героями розплутувати загадку за загадкою на тлі тривожного настрою львів'ян, які живуть у передчутті війни.

Винничук Юрій Павлович

Нічний репортер

Передмова

Цю повість я почав писати у 1979-му, а у 1980-му завершив з тим, що вона матиме продовження. Великих надій на публікацію я не мав. Писати кримінал про советський час так, як того вимагала тогочасна ситуація, я не міг, мені це було страшенно нудно та, зрештою, я й не читав нічого про бравих міліцейських слідчих. Виховувався я на зарубіжних детективах і прочитав їх безліч, переважно польською і чеською.

На ту пору вже лежала без руху перша частина «Дів ночі», яку опублікувати я не міг. Відтак до неї додалися гори списаного паперу нової повісті, передруковувати весь текст було ліньки. Я видрукував лише один розділ і послав у журнал «Дніпро» та заніс у львівський «Жовтень». Редактор «Дніпра» Володимир Дрозд повідомив, що повість про Львів його не цікавить. Роман Іваничук, який завідував відділом прози в «Жовтні», сказав, що їм теж не підійде.

Гори паперу залишилися спочивати до кращих часів. А потім я про них забув. Хоча вже з 1990-х можна було те все публікувати. Та я мав певні сумніви щодо того, чи вартує воно друку. А недавно я заліз у ті папери, став читати і побачив, що вийшла цілком пристойна повість. Я її набрав на комп'ютері, допрацював, збагативши реаліями, про які не мав поняття в тамту советську епоху, і ось вона перед вами.

Мій герой – журналіст, який потрапляє в різні часом небезпечні пригоди. Він випиває і курить. А курить тому, що в той час закурив і я. Мое захоплення цигарками потривало лише чотири роки, а спокусила мене на них дівчина, з якою я мав роман. Завершився роман, і завершилося куріння.

Але розлучитися зі своїм героєм я так просто не міг, бо надто збігалися з ним усі наші звички. Як я міг не випити, якщо герой повісті бухар? Ми ж з ним одне ціле. І коли він падає в обійми розкішної кралі, то я падаю разом з ним. Ціле щастя, що коли його б'ють по голові, я не мушу пити пігулки від болю.

Тепер я з непозбувною бентегою дивлюся на ще одну купу паперу, де причаїлося продовження цієї повісті, і думаю, чи братися за її передрук і допрацювання...

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

Четвер

22 вересня 1938 року

1

Сльотавий, хоч і теплий, вересневий день, у вікні пливе ліс, потім – розлогі пасовиська, біля потоків білють гуси, в очеретах рачкують хлопчаки, намагаючи риб, – пейзаж простий до нудоти, але й так нема що робити, бо газету, яку прихопив зі собою в потяг, я вже проглянув. Доводиться дивитися у вікно, а щойно відведу погляд, очі мої виловлюють навпроти старушенцію в усьому чорному, ще й у чорній хустині, може, вона на похорон чи з похорону, її уста міцно стулені, погляд відсутній, вона вся заглиблена в себе. Поруч з нею мандрівний купчик з валізою, набитою всіляким крамом, точніше непотребом, з яким він ходить від дверей до дверей і меле весь час один і той самий текст, бо ні на що інше не здатен, а потім, повернувшись додому, виправдовується перед дружиною за те, що знову пролетів, більше витратив на дорогу, аніж заробив. Біля мене вмостилася груба молодиця з широкими клубами і великим бюстом, вона куняє і важко посапує, наче ковальський міх, її сапання мене розморює, і хочеться теж заплющитися й не думати ні про що. Час від часу вона спохоплюється, полохко роззирається, навіщось поправляє довгу спідницю і знову ховається у свою мушлю. Купчик питає дозволу взяти газету, прошу дуже, кажу я і подаю йому, він втелющується в першу сторінку і скрушно хитає головою – новини не віщують нічого доброго, це справді так.

– «22 вересня 1938 року. Італійці продовжують воювати в Ефіопії, – читає він навіщось упівголоса. – Ефіопські партизанські загони сковують значні сили італійської армії. Імператор Хайле Селасіє, який змушений був покинути батьківщину, виступив з промовою у Женеві». Це добре, це добре, – хитає він головою, – що вони сковують італійську армію. Гітлер не може нею скористатися на повну силу. «На Яблоновських, в дільниці Львова, густо заселеній німцями, з'ява на вулиці молодика, вбраного в короткі штани і білі панчохи до колін, викликала сенсацію». Ага, – піднімає він пальця вгору, – і до нас уже прийшла гітлерівська мода. Скоро цих молодиків стане значно більше, мода заразлива... Е-е... «В Народному домі відбулося українське віче на підтримку автономії Закарпатської України». Чи ти ба, – обурюється він, – автономії ім заманулося.

Чого доброго і тут забагнуть автономії. Ви чули? Того Бандеру знову намагалися визволити. Але поліція не спить, не. «Змову викрито!» Але є й добрі новини: «В Академії Гандлю Закордонного побито шість жидів, в Університеті – двох». Давно пора показати їм їхнє місце. Ви чули, що є державний план переселення всіх жидів до Уганди? Чудова ідея!

Не відчувши від жодного з присутніх ні відповіді, ні схвалення його глибокодумних роздумів, він рішучим рухом складає газету і кладе на столик. Настає нарешті тиша.

Уганда! Так, так, модна останнім часом тема. Всі деталі майбутнього переселення обговорюються дуже поважно, наша газета теж про це писала, а я навіть брав інтерв'ю в цадика, який обурювався цими чутками і заперечував, що євреї тільки й чекають, щоб виїхати до Уганди.

Моя мандрівка до Станиславова така ж несподівана, як і таємнича, ще вчора я поняття не мав про те, що почув сьогодні вранці. А все почалося з дзвінка і чийогось скрадливого шепоту, який поцікавився, чи не хотів би я довідатися про те, яким чином виросла кар'єра Томашевича, як він збагатився, а тепер став найвірогіднішим претендентом на посаду президента міста. Ну, якщо чесно, мені начхати на усіх цих томашевичів, які, як квіточки з лайна, раптом розцвіли буйним цвітом, бо запах лайна з них і так не вивітрився, але після того, як редактор узяв мене за груди і струснув, а в голові моїй задзенькотіли усі ті пляшки, які я випорожнив за останній місяць, коли перебував у невагомому стані, я змушений був отямитися. Інакше б мене знову викинули з газети. Я конче мусив нарешті щось розкопати й написати таке, що викликало б свіжий інтерес до газети. Недарма ж мене прозвали «нічним репортером», бо власне я найбільше й тинявся по різних зачучверілих кнайпах і мордовнях[1 - Мордовня – шинок, в якому часто б'ються.], по підпільних казинах, спелюнках[2 - Спелюнка – злодійський притон.] і борделях, діставав по писку, а то й майхром[3 - Майхер – ніж.] по животу, падав обриганий у рівчак, бо, окрім як нахлятися з тими, хто хляв, іншого способу добути щось цікаве чи сенсаційне не було. Звісно, щоб вони не мали жодних підозр щодо мене, я не повинен був від них відрізнятись, мусив говорити їхньою мовою, пити те, що й вони, лаятися, як вони, і реготати, як вони, вгощати в кнайпах повій, дозволяти їм гладити себе по голові, і не лише по голові, цілувати мене у вуха і шию, мусив курити опіум в борделі, щоб і там щось вициганити для себе корисне, а потім, щоб те все не вивітрилося, виходив до дерев'яного кльозету на дворі і при тьмяному світлі жарівки занотовував ключові слова, сенс яких ніхто окрім мене не второпав би. А поволі вже так втягнувся, що

не треба було мені й компанії. Я сам собі став компанією – і це було найгірше.

Та ось я таки отямився. Я сів перед дзеркалом, подивився на своє неголене обличчя тридцятишестирічного чоловіка, який нічого путнього в своєму житті не добився, але знайшов на свою сраку безліч проблем і набив стільки гудзів за короткий час, що іншому й за все життя стільки не набити, подивився і важко зітхнув: «Марку, ти мусиш виборсатися з тої трясовини, в яку сам себе затягнув. Мусиш!»

Якраз напередодні редактор заповів усім готувати матеріали до виборів і копати якомога глибше, і то про всіх, незалежно від симпатій. При цьому він зі співчуттям поглянув на мою втомлену життям мармизу, бо досі я до політики не пхався. Моя сфера зацікавлень зводилася до клієнтів з-під темної зірки, мені з ними було легко, я серед них був своїм, і навіть, коли мене били по писку, то наступного дня ставили цьмагу[4 - Цьмага, гара – горілка.], обнімали і казали: «Ти тіко, Мацьку, не гнівайся! Йо?» Та йо, йо, бо чого би не йо?

Ну, і так ся стало, що Томашевич мене враз зацікавив, хоча якби не той дзвінок, то гудзик би він мене обходив. Хоча його стрімкий злет не одного журналіста дивував і змушував розгадувати цю загадку, але без успіху. Невідомий запропонував зустрітися в Єзуїтському парку[5 - Єзуїтський парк – парк І. Франка.]. Я мав прогулюватися, а він до мене, мовляв, підійде. Файно е. Я поголився, попшикався одеколоном, якого ще зосталося трохи на дні, вбрав чисту, хоч і недбало напрасовану голубу сорочку, поверх неї – темно-синю маринарку, напуцував свої чорні штиблети і знову поглянув у дзеркало. Хе! На мене дивився дуже пристойний чоловік, який завше мав шалений успіх в жінок, допоки не став на них дихати таким перегаром, від якого ворони з гілок падали. Лише тиждень без алкоголю – і ось тобі наслідок! Я знову той самий, що був.

Ранок був шмаркатим, парк безлюдним, з дерев скрапувала вода, під ногами лежали мутні дзеркала калюж і відбивали похмуре небо, густі крони і загаслі ліхтарі. Я походжав туди й сюди, заклавши руки за спину, коли раптом почув позад себе той самий вкрадливий шепіт:

– Не озирайтесь, пане Крилович. Ідіть неквапно вперед. Отже, якщо вас цікавить Томашевич, ви мусите з'ясувати, з чого почалися його афери. У цьому вам допоможе нотар Йосип Мартинюк, який багато чого знає, бо власне він був свідком того, як Томашевич несподівано збагатився. І продовжує збагачуватися, але вже завдяки оцьому... Візьміть. – Тут я відчув, що у руку мені кладуть щось схоже на

папку. – Не озирайтеся. Відрахуйте до двадцяти і можете озирнутися.

В калюжі я побачив темну постать в плащі з піднятим коміром і в капелюсі. То був високий барчистий чоловік, ліву руку тримав у кишені плаща, великий палець був назовні. Він теж, мабуть, помітив своє відображення, хоч і не чітко й таке ж мутне, як сама калюжа, і різко розвернувся та закрокував до виходу з парку. Я розгорнув папку й побачив інтимні знімки, на яких старшого віку добродій обнімав напівоголених дівчат у якомусь борделі. Обличчя того добродія було зашкрябане так, що розпізнати нізащо не вдасться. Що означали ці знімки? Як він сказав: «...продовжує збагачуватися, але вже завдяки оцьому?» Отже, мова про шантаж? Томашевич шантажує цього пана? Того, кому ці знімки було вислано з пропозицією викупу? Але це не той, чие відображення я побачив у калюжі, бо він худий, високий, а добродій на знімках товстий...

Я озирнувся: парк знову обезлюднів.

2

Цікаво! Мартинюка я знав давно, але ніколи ні слова не чув від нього про Томашевича, не мав поняття, що він колись ним займався, та, зрештою, і я ним не цікавився, але несподівана підказка зірвала мене з місця, і я, не зволікаючи, того ж таки ранку подався до нотаря. Я був переконаний, що він не крутитиме голови, а розповість усе, що знає, хоча б задля спомену про колишню студентську дружбу.

Мартинюк мав своє бюро на Легіонів[6 - Легіонів – пр. Свободи.]. Вранці ця вулиця була не така запруджена, як вечорами, коли Корсо[7 - Корсо – прогулянкова зона вздовж проспектів Т. Шевченка та Свободи.] заповнювали сотні міщан, що вийшли прогулятися й себе показати, коли треба було пильно дивитися на кожного зустрічного, щоб не пропустити вітання і самому гречно привітатися. Тепер можна було йти швидко, ні з ким не розминаючись, але я не квапився, я думав, чи варто вже сьогодні головному редакторові розповісти про те, чим я збираюся зайнятися, і доходив висновку, що радше ні, краще це зробити, коли стаття вже буде писатися, якщо, звісно, буде писатися, бо, може, то все нічого не варте, може, Томашевич – то такий звичайний собі кар'єрович, до якого претензії можуть бути такі ж, як і до сотень інших.

Я увійшов до брами і піднявся на поверх. Таблички на дверях не було. Мартинюк не афішував себе і працював лише з вузьким колом заможних клієнтів, цього йому вистачало на життя. Якщо чесно, я б не хотів мати з ним справу, бо той темний світ, в якому він крутився, нічого доброго не міг віщувати. Але справа – то одне, а отако мило собі побалакати про когось – інше.

– О, нічний репортер! – вигукнув він, йдучи мені назустріч з розкритими обіймами. Ця його звичка вдавати безмежно щасливого чиїмсь візитом, видно, так і не щезла.

– Не грай вар'ята, – охолодив його я. – Ти вже, мабуть, нюхом чуєш, що прийшов я не для колежанських розмов або з пропозицією вискочити на п'ять дека.

– Та вже ж... – він опустив руки, і поволі його театральна щаслива маска почала сповзати з обличчя. – Сідай і не церемонься. Висипай все, що маєш.

Він гугнявив і, видно, був застуджений.

– Висипаю, – сказав я, вмощуючись у кріслі і виймаючи записника. – Мене цікавить Томашевич. Колись, як з'ясувалося, ти ним займався.

Він здивовано глянув на мене:

– Цікаво, хто тебе про це поінформував?

– Знаєш, у нас, репортерів, трапляються цілком несподівані контакти. Я не знаю, хто цей чоловік, але оскільки наш редактор зобов'язав нас копати довкола всіх кандидатів на посаду президента міста, то підказка незнайомця якраз в пору. Чому б і не з'ясувати шлях стрімкого злету Тимошевича до вершин?

– А моя інформація тобі потрібна, звичайно ж, не для того, щоб його оспівати. Хочеш його скинути з вершин? Маєш якісь особисті порахунки?

– Ні, нічого такого. Здається, там не все чисто з його кар'єрою.

– Господи! Та таких, у кого не все чисто з кар'єрою, сотні. Але чим я тобі допоможу? Я займався ним шість років тому. Після того більше ніколи не мав нічого з ним спільного. Невже тобі така давня інформація чимось допоможе?

– То був початок його кар'єри. Шість років тому. З чогось треба починати. Я хочу рухатися з того пункту.

– Але слухай... – він розвів руками, – в мене відтоді не збереглося жодного матеріалу. А з пам'яті...

– Ну, про свою пам'ять прошу мені не нарікати, якщо ти міг цілу годину рецитувати Овідія латиною.

Він усміхнувся – йому було приємно, що я згадав про ту його рідкісну пам'ять.

– Добре. У 1932 році Галицьке Акційне Товариство броварів поглинуло Товариство шинкарів, а воно й не заперечувало і з радістю влилося. То була дуже непопулярна спілка, бо більшість шинкарів так до неї і не долучилися. Отже, їм вигідніше було стати маленьким коліщатком у великій машині. А Товариство броварів, засноване ще в 1897-му, було і є за кількістю працівників і за величиною капіталу найбільшим у Польщі. За продукцією пива Львів зараз випереджає всі інші польські міста. Коли я ці документи читав уперше, спало мені на гадку, що до об'єднання дійшло надто нагло. Закон, який встановлював правила злиття товариств, був прийнятий лише рік перед тим і мав багато білих плям. Одну з таких плям, власне, й використали організатори злиття.

– Зачекай, – перебив я, – поясни, як тобі взагалі спало на думку цим зайнятися. Кого ти представляв?

– Мене найняв голова Товариства шинкарів. Я повинен був припильнувати всю законність злиття і захищати їхні інтереси.

– Добре. Продовжуй.

– Головною білою плямою було те, що за приписами Товариства шинкарів жінки, власниці шинків, узагалі не мали права голосу, хоч і належали до тієї спілки. Тому на засідання, де відбувалося голосування про злиття обох товариств, були

запрошені тільки повноправні члени – чоловіки. І ніхто не звернув уваги, що параграф другий діючого закону вимагає голосування усіх членів, незалежно від уставів окремих товариств.

- Ти був присутнім на тому засіданні?

- Мав би, – кивнув він. – Але не був. Голова Товариства шинкарів запрошення мені надіслав, але я з незрозумілих причин його не отримав. За якийсь час мені прислали копію меморандуму. Тобто коли все вже відбулося. Таким чином, я не зміг вчасно втрутитися й простежити усю законність того злиття. Але вже в самому меморандумі я знайшов купу недоречностей. Одне тільки те, що не було дотримано умови другого параграфу, ставило під сумнів усю законність злиття обох товариств. Але не це мене зацікавило, не те, що відбулося на тих зборах. Займали мене події, які відбулися перед тим і після того. Коли я простудіював конто Товариства шинкарів за останні п'ять літ, то задумався, чи має пан Томашевич ходити на свободі, чи любитися небом в чорну кратку.

- Ти ще мені не сказав, яку він взагалі там роль грав.

- Томашевич у них був секретарем і касиром. А тепер хвильку уваги, – при цих словах Мартинюк підвівся, підійшов до шафи і відчинив дверцята. Я побачив рівні ряди папок з наліпленими позначками. Він вийняв одну з них, хвильку погортав і продовжив: – Ось воно... Членський внесок становив 65 золотих річно. Дохід з членських внесків за рік виносив у середньому близько 20 тисяч золотих. Видатки – освітлення, опалення, податки, страхування, поштовий збір, витрати на листування, участь у з'їздах і т. д. – неповних 12 тисяч.

- Отже, щороку економили 8 тисяч.

- Так. Все це йшло у їхній фонд. Коли ж Товариство шинкарів мало злитися з Товариством броварів, останнє конто було... зараз скажу... – він перегорнув кілька сторінок, – 47 тисяч 920 золотих. Це з останнього щорічного звіту Томашевича голові Товариства. Цікаво, що перед реєстратором товариств не звітував, бо його Товариство не було зареєстроване.

- А як у тебе закралася підозра, що звіти були сфальшовані?

- Не так відразу. Звісно, вони мали вигляд дещо аматорський, але були достовірними. Щоб ти зрозумів, що мене в них насторожило, мусив би зазирнути до балансових звітів. До злиття обох товариств дійшло восени. Умова про злиття була підписана в листопаді. А за цієї обставини мусило Товариство Томашевича підготувати свій балансовий звіт.

- Це мені ясно. Проте й досі не розумію, де тут закопаний пес.

Мартинюк усміхнувся, вочевидь, насолоджуючись тим, як я заковтнув хробачка.

- Йдеться про їхній фонд. В чорновому звіті він мав 47 920 золотих. А в протоколі передачі фонду шинкарів у фонд броварів схуд до 22 тисяч. Різниця начебто пішла на витрати, пов'язані зі злиттям.

- Але ж це логічно. Вони потребували правників...

- Як я вже казав, Товариство економило щороку 8 тисяч. Конто зафіксувало звіт за 1931 рік. Рік 1932-й не фігурував, але ж то був майже повний рік, і можна сміливо додати до тих сорока семи ще тисяч вісім. А тепер відніми від цієї суми конто, пред'явлене перед злиттям. Вийде 33 920 золотих. А таких витрат вони ніяк не могли зазнати. І головне... витрат не було взагалі.

- Як то?.. - здивувався я.

- Усе взяло на себе Товариство броварів. Мало хто про це знав. Але Томашевич був у курсі всіх справ.

- І ніхто нічого не помітив?

- Це було не так легко помітити. Для цього потрібні були три незалежні одна від одної інформації. Перша - чорновий звіт Товариства шинкарів, який бачив лише голова. Друга - річний звіт, який було надіслано реєстратору товариств, і бачив його лише реєстратор, бо Товариство броварів було зареєстроване. І третя - угода про злиття. Таким чином не було нікого, хто міг би бачити усі ці документи вкупі. Кожен з них бачили різні люди.

- Але ти бачив?

– Лише після того, як у мене закралася підозра щодо махінацій Томашевича. А в кого такої підозри не виникло, тому, природно, й на гадку не спало звіряти всі ці документи. Тим більше, що тут був ще один гачок, – промовив він із таємничою міною. – Товариство Томашевича втрачало щороку окремих членів. Не багато, але все ж йому членства убувало. Це й було однією з причин, чому вони запрагнули злитися з броварами. Друга причина – львівське пиво піднімалося в ціні, вигідніше було завозити його з-поза Львова, міська скарбниця на цьому програвала. Отже, в інтересах міста було прискіпити злиття товариств, щоб шинкарі могли отримувати пільги. Але ж більшість шинкарів перебувала поза Товариством, а інтереси міста й інтереси окремих шинкарів не збігалися. Шинкарі не мали жодних патріотичних зацікавлень наповнювати бюджет міста. Їм простіше було возити пиво з інших міст або продавати, скажімо, самбірське пиво під виглядом чеського. Тому, коли ідея злиття стала відома, шинкарі втратили ще ряд членів. А що це означає? А те, що той рік міг і не принести стільки прибутку.

– Тобто могло й не бути прибутку в 8 тисяч?

– Так.

Мій ентузіазм починав маліти. Виходить, все те, що було кілька хвилин тому поставлене з ніг на голову, тепер знову набрало природного вигляду.

– Словом, – зітхнув я, – ти попав пальцем в небо.

– Не зовсім.

– Ти ж не будеш перечити, що коли одна сторона вирішить покрити всі витрати якоїсь трансакції, то це не означає, що в другій стороні витрат не буде взагалі. Томашевич міг мати безліч проблем. Може, мусив їздити по різних містах, де були філії Товариства? От тобі й витрати.

– Схожих версій можна накопати ще з десятків. Але я з'ясував ще дещо. Томашевич за кілька місяців перед злиттям мало не постав перед судом через борг перед банком. А борг складав якраз 30 тисяч.

– І куди пішли ці кошти?

– Можливо, на купівлю вілли в Брюховичах. Цього я вже не знаю.

Я свиснув від несподіванки, хоча мене не покидало відчуття, що Мартинюк зараз внесе якісь уточнення, і справа знову перестане бути кримінальною. Але він мовчав.

– Чому ти не договориш?

Він знизав плечима:

– Це все.

– Як все? – не повірив я.

– А так. Я свою місію виконав, моїх послуг більше не потребували.

– Ти ж казав, що тебе найняв голова шинкарів.

– Так, але після злиття управа Товариства змінилася. Головою було обрано іншого чоловіка.

Я відчув, що він втрачає інтерес до розмови і волів би мене позбутися. Та тільки все це мало було схоже на Мартинюка, якого я завше знав, як фанатика.

– І ти так просто відійшов від справи? – запитав я.

– А що мені залишалося?

– Якби я тебе не знав стільки літ, я б, може, й повірив.

– Гадаєш, я й далі продовжував копатися в цьому?

– Звичайно. Інакше це був би не ти. Мусиш договорити правду. Так просто мене не позбудешся.

– Аякже, вам, писакам, тільки що скажи...

– Даю слово, що нічого з того, що скажеш далі, не вплине, якщо ти на цьому наполягатимеш.

– Ти даремно так похваляюєшся. Моя діяльність в зв'язку з цією справою дійсно на цьому припинилася. Просто одного разу я прийшов до своєї канцелярії і застав неймовірний розгاردіаш. Все було потрощене – стіл, крісла, шафа. Одні папери порвані, інші розкидані, а ті, що стосувалися обох товариств, взагалі зчезли. Потім увечері мене підстерегли в темному місці і накопали в своє задоволення.

Це було щось нове і запахло смаленим. Я відчув, що влізаю туди, куди лізти, мабуть, не надто безпечно. Але чи таке зі мною вперше?

– Отже, треба починати з нуля, – зітхнув я. – Знайти усі три документи, потім з'ясувати, скільки членів втратило Товариство за звітний період, і врешті, чи мав Томашевич витрати, пов'язані зі злиттям, і які.

– Один документ є, копію я тобі дам. Він був у мене вдома, коли вчинили напад на канцелярію. Він стосується того боргу, який виплатив Томашевич якраз перед злиттям.

– І де цей документ?

Він потер долонею підборіддя.

– Треба згадати. Зателефонуй пізніше. Тобі доведеться багато чого відкопати самому. Тільки це не така легка справа. Томашевич зараз фігура набагато значніша, ніж тоді, коли ним займався я. А все ж і тоді знайшов можливість мені зашкодити. А тепер... Я не буду тебе відмовляти, але, як на мене, це справа безнадійна. Що з того, що ти роздобудеш його махінації шестирічної давності? Це геть не пояснить ні генези його злету, ні теперішнього фінансового становища. За його спиною завше хтось стояв, це було мені давно зрозуміло. Хтось із верхів і досі чи то від нього залежний, чи то має перед ним зобов'язання. Вони не дадуть тобі ходу.

– А що було з Томашевичем після злиття?

– Він пішов звідти і став працювати у фірмі, яка торгувала солодом і хмелем. А незабаром став її головним директором, а відтак ендеком. Приєднався до партії народної демократії... Ну і потрапив до міської ради, бо завдяки йому партія набрала на десяток крісел більше. Його цінять. І хтозна, чи незабаром він не стане президентом міста.

– До того начеб і йдеться. І це все, що ти про нього знаєш?

– Кажу ж: я більше ним не цікавився. Лише одного разу, років два тому, до мене звернулися в справі оболоні на Замарстинові. Там було пасовисько. І Томашевич купив його чотири роки тому для випасу худоби, бо начебто збирався розводити кіз альпійської породи. Так і було записано в актах. Та раптом на оболоні розпочалося будівництво. Жодних альпійських кіз там ніколи ніхто не бачив. Люди, які мали хати по обидва боки оболоні, почали скаржитися, я їм оформив ті скарги, але суд вони програли.

– А будівництво розпочав Томашевич?

– Ні. Він перепродав пасовисько вже як місце під забудову, заробивши в десять разів більше.

Я поклав перед ним папку.

– Ось, поглянь.

Він здивовано розгорнув папку і з зацікавленням став роздивлятися знімки. Я оповів йому про зустріч в парку. Висновок його був такий самий, як і мій: Томашевич шантажував, очевидно, своїх політичних опонентів. Як йому вдалося організувати ці знімки з борделю – невідомо, але ось вони у всій красі.

– Тепер ти бачиш, що я тим більше повинен зробити все, аби він не став президентом міста? – запитав я, згортаючи папку.

– Твоя справа. Товкти головою в стіну теж приносить свою користь. Стаеш твердолюбим. Щодо зубів, то я вже не певен.

Я підвівся і хотів іти, коли він мовби опам'ятався і пригадав собі щось, при цьому вагаючись, чи варто мені те оповідати.

- Стривай, - сказав замислено. - Щоб мене совість не мучила, підкажу тобі ще дещо. Ти мене запитував про членів, а нічого про акціонерів.

- А акціонери не були водночас членами? - здивувався я.

- Були. Всього було п'ять акціонерів. За умовами угоди, акції померлого акціонера переходили у власність живих. Пів року тому померло трое. Нагло. Один за другим.

- Отже, залишилося двоє... І всі акції перейшли були їм?

- Так.

- І хто вони?

- Одного ти знаєш.

- Та йди! Невже Томашевич?

- Він.

- Хто другий?

- Це невідомо. Імена акціонерів тримали в секреті. Відомими вони ставали щойно в день смерті.

- Як же ти довідався ім'я Томашевича?

- Справа виглядала так. Судово-медична експертиза попри деякі підозри поліції не побачила в тих наглих смертях жодного криміналу. Просто людська необережність, збіг випадковосте й і т. д. Вітольд Погоржельський розбився на авті - злетів з мосту в Дністер. Роман Корда послизнувся під час ожеледі і вдарився потилицею об бровку. А Ян Фурса звернувся до мене і просив поради.

Він підозрював, що тут щось не чисто. Ним опанував страх. Але з такими підозрами йти на поліцію було смішно. Я порадив йому поки що взагалі не виходити з дому і нікого не приймати в себе. На запитання, кого він підозрює, він так промовисто на мене поглянув, що я здогадався і запитав: «Томашевич?» І побачив, як він сіпнувся. «Він теж акціонер?» – запитав я. Він кивнув. Того другого не хотів назвати. А за два місяці він вчадів – комин забило сажею. Усі ці два місяці він сидів удома.

– Тобто всі смерті трагічні.

– Розгорни будь-яку газету, – недбало промовив Мартинюк, – це такі буденні випадки, на які мало хто увагу звертає. О, будь ласка: лише цієї ночі вчаділа ціла родина – батько, його донька і дві її колежанки. Запалили грубку вуглем, а шуберт відкрити забули.

– То чекай... – роздумував я. – Двое акціонерів усе ще живі. А їхні акції викупило Товариство броварів?

– Акції так. Але акціонери володіли ще чотирма кам'яницями, які давали стабільний прибуток, і трьома рестораціями. Члени Товариства нічого про це не знали. Хоча все це було придбане за час існування Товариства.

– Тобі про те розповів той Фурса?

– Так.

– Отже, хтось і далі перебуває під загрозою...

– Якщо ти думаєш, що хтось із цих двох організував їхні вбивства, то це дуже сміливо. Поліцію в цьому не переконаєш.

– Ким були ті, що загинули?

– Ці люди не мали нічого спільного з шинкарями, як і сам Томашевич, хоча він і вважався скромним секретарем. Всі інші були службовцями банку, військовими, підприємцями. Вони створили Товариство з єдиною метою – нажитися. Товариство було легальним, а от акціонери – засекречені. Нічого подібного зараз

у нас неможливо, а за Австрії такі казуси траплялися. Тим більше, що один із акціонерів, пан Корда, належав до цісарської родини. По війні ніхто на це уваги не звернув, і все залишилося, як було.

З

На вулиці було далі мокро й похмуро, сіялася дрібна мжичка, але така несмілива, що рідко хто відкривав парасолю, волюючи використовувати її як паличку. Перехожі увихалися на хідниках від авт, коли з-під коліс вилітали рясні бризки. Неподалік брами, з якої я вийшов, стояв високий чоловік в сірому плащі і сірому капелюсі, насунутому ледь не на очі. Він дивився з-під лоба на мене так, мовби збирався щось сказати. Щось у ньому було знайомим. Чи не той самий, що передав мені папку зі знімками? Він стояв до мене правим боком, не видно було, де його ліва рука. Я вдавав, що нічого не помітив, хвильку зачекав, доки відважиться підійти, закурив, але він і не зрушив з місця, лише час від часу повертав голову в мій бік, але якимось так знічев'я, мовби ненароком.

Я кинув недопалок до смітника, перейшов дорогу, перетнув Легіонів, і пішов догори Сиктуською[8 - Сиктуська – вулиця Дорошенка.]. Щось мене муляло, щось не давало спокою. Я озирнувся і знову побачив його – він ішов згорбившись, з руками в кишенях, наче весь заглибився в себе і свої проблеми. Але, вочевидь, стежив за мною.

Зранку я випив лише каву і нічого не їв, коли зателефонував невідомий. Тепер я вирішив зайти до сніданкового покою Мусяловича. Повісив плаща і парасолю на крісло за вільним столиком та підійшов до буфету. Переді мною стояли дві молодички, які жваво щебетали про забаву, на яку їх було запрошено, але вони ще не визначилися зі своїми сукнями. Вони взяли заливні язика, салатки і пампухи до чаю. Я добряче зголоднів, тому вибрав помідорову зупу, котлет[9 - Котлет – відбивна.] з тушкованою капустою і бурячки, розрахувався на касі й отетерів: за столом, який я зайняв, уже сидів той самий чоловік, хоча вільних столів було кілька. Я поставив тацю на стіл, сів і подивився на нього. Його обличчя було таким сірим, як і його плащ, очі тривожно бігали, але в рухах була впевненість і рішучість. Його тривога породжувалася не страхом, а звичним станом хижака, який завше мусить бути на сторожі.

– Я знаю, ви помітили, що я стежив за вами, – промовив він хрипким голосом. – Але на вулиці я не хотів розмовляти.

– Ви розмовляли зі мною в парку, – відказав я, зауваживши, що ліву руку він тримає в кишені, виставивши великий палець. – Маєте ще якусь до мене справу?

Він закашлявся, прикриваючи рота хустинкою. Потім відповів:

– М-м... скорше навпаки. Це я вам потрібен.

– Звідки така певність?

– Нюх, пане Крилович. Нюх... а він мене нігди не підводить.

– Хто ж ви такий?

– Я член організації, яка пильнує дотримання справедливості. Ми обстоюємо права робітників.

Я бачив, що він кпить і геть не скидається на робітника.

– О! Щось я ніколи не чув про таку організацію.

Мені стало нудно і я почав їсти. Він якусь хвилю стежив за рухом моєї ложки, врешті знову заговорив:

– Ми зовсім недавно розпочали нашу діяльність.

– Добре, – кивнув я. – Поясніть – оті знімки з борделю, якими Томашевич шантажує, хто там зображений?

– Цього я вам не скажу. Він шантажує не одну особу, а кількох.

– Чого ви домагаєтесь?

– Справедливості. Його треба зупинити.

- А звідки я можу бути певен, що ви саме той, за кого себе видаєте? Може, ви якраз людина Томашевича?

- Ще сьогодні будете мати можливість переконатися. Я дам вам одну адресу в Станиславові. Чоловік, до якого ви звернетесь, допоможе у збиранні матеріалів.

- Виходить, мене позбавили будь-якої ініціативи. Гадаєте, я самостійно не доберуся до суті?

- Доберетеся, але це займе далеко більше часу. Ми просто хочемо вам допомогти. Самому вам доведеться порпатися надто довго. А вибори не за горами. Уявляєте, що буде з державою, коли усілякі томашевичі займуть відповідальні пости?

- Ого! То ви ще й політикою займаєтеся.

- Не без цього. Ми не були певні, що вас зацікавить ця справа.

- Ви й зараз не можете бути певні.

- Ваш візит до Мартинюка говорить сам за себе. А ще ви сьогодні ж таки поїдете до Станиславова.

- Його нахабство мене нервувало, але я вже сидів на гачку, я вже попався, і протестувати було б марно та й не в моїх інтересах.

- Щось ваші методи стеження мало схожі на поведінку робітничої організації, - закпив я.

- Гадаю, ви пробачите нас за цю маленьку сваволю. Часи міняються, міняються й методи, все прогресує.

- Помітивши, що він збирається йти, я запитав:

- Де мені вас шукати?

– Ми вас самі знайдемо.

Він встав і знову закашлявся, йдучи до дверей, при цьому я чув якесь дивне хрупання, здавалося, що то похрупують його мешти, а на столі, там, де перед тим лежав лікоть його правої руки, залишився папірець. Я сягнув мовби за кошачком з нарізаним хлібом і, підхопивши записку, сховав її до кишені. Робив це якомога непомітно, хоча гаразд і не усвідомлював, навіщо така обережність. Але якщо незнайомець не подав мені записку просто в руку, то, мабуть, на це були якісь причини. Обидві молодички, завершивши ласування пампухами, виходили з кнайпи і далі щебетали, я зостався в залі сам. При буфеті молода вродлива касирка поправляла на голові зачіску, приглядаючись у дзеркало та надуваючи і без того повні вуста. Кого тут було остерігатися?

Я закінчив їсти, розгорнув записку і прочитав: «Станиславів. Вовчинецька, 38. Пан Дутчак». Відтак попросив дозволу зателефонувати. Касирка підняла брови:

– То не телефонна станція, – але тут же вибачливо засміялася і підсунула телефон.

Далі вона не зводила з мене очей, але мій дзвінок був геть не цікавим, бо я телефонував на двірець, щоб довідатися, коли вирушає потяг до Станиславова. Коли я поклав слухавку, касирка сказала:

– В таку погоду? – похитала вона головою. – Передавали – там сильна злива. Навіть блискало.

– То нічого. Справи є справи.

– І Бистриця вийшла з берегів. Так що дороги позаливало.

Таке враження, що касирка намагалася мене зупинити й переконати нікуди не їхати. Може, й вона належить до таємної організації?

– На кого ви працюєте? – запитав я.

– На кого? Та ж на Мусяловича! Хіба не знаєте? З восьмої ранку до десятої нас тут трое, бо заля вже повна. З десятої до першої я одна, а відтак нас знову трое.

Але ще тільки одинадцята, а вже порожньо. І то ся називає сніданковий покій?

Вона зітхнула. Мала пишне каштанове волосся з бронзовим відливом й великі очі, рівний носик і верхня губка були злегка задерті. Не може бути, щоб така краса не мала кавалерів.

– А коли зачиняється? – запитав я.

Касирка зацікавлено поглянула на мене:

– А що? Хочете мене запросити на каву? О восьмій вечора.

– Ви вгадали. Як вас звати?

– Яся... е-е... тобто Ярина. Ясею мене тут колежанки прозвали.

Я перейшов з польської на українську:

– Ну, бачите, ім'я таки свідчить, ким ви є насправді. А то вже думав, що прикидаєтеся полькою.

– Не, де там! Чого би мала прикидатися? Я їх тутка теж називаю скорочено: Гася, Нуся, Віся...

Вона розсміялася, демонструючи свої гарні білі зуби.

– Добре, Ясю, забіжу ще до вас і запрошу на каву. Як будете мати такий гарний настрій, як зараз.

– У мене завше гарний настрій.

Мої спогади про сьогоднішній ранок перебив вигук провідника:

– Станція Станиславів!

Усі заметушилися, затраскали двері в переділах, перон зустрів гучною музикою і калюжами, прибиральники змітали воду на колію. Злива давно вже ущухла, але сліди її були повсюдно, хмари розступилися, і сонце ласо випивало калюжі, земля парувала. Вийшовши з двірця, я запитав у перехожого, поважного пана з наваксованими вусиками:

– Перепрошую, як мені потрапити на Вовчинецьку?

– А, то є, прошу вас, відразу за мостом. Йдіть попри двірець, відтак звертаєте праворуч попід міст і – просто. І то є Вовчинецька.

Вулиця виявилася довгою, забудованою переважно невеликими хатинками, які потопали в садах, а деколи в хащах. Біля корчми стояло кілька возів, коні неквапно жували овес із торбин, що були прив'язані їм до ший, і відганяли хвостами мух. Я йшов не поспішаючи, насолоджуючись сонячною дниною. Незабаром спинився біля хати, яка нічим не відрізнялася від інших.

– Чи тут мешкає пан Дутчак? – запитав я стару жінку, що поралася в городчику.

Вона спочатку уважно мене роздивилася, потім гукнула кудись в небо:

– Міську! Злазей! Хтось до тебе прийшов!

З віконця на стриху висунулася кудлата голова.

– До мене? А хто то?

– Я зі Львова.

– А-а, то ви... Заходьте. Я зараз.

Я зайшов на подвір'я. З дверей визирнув чоловік років за шістдесят і запросив до хати.

– Вас Марком звати?

– Так. Ви знали, що я приїду?

– Ага... Прошу сюди, – він завів мене на кухню і посадив за стіл. – То ви займаєтеся, як я чув, паном Томашевичем...

– Мене цікавить той час, коли він був секретарем Товариства.

– Я робив там і кілька разів навіть провадив ревізію.

– А тоді, коли ваше Товариство мало злитися з броварами, того року ви робили ревізію?

– Лиш на початку року, а вже потім тісно перед самим злиттям ревізія ся не робила, бо мусилисьмо готувати купу різного паперу, залагоджувати свої справи. Так, жи ми всьо лишили на Томашевича.

– Які ви страти тоді понесли?

– Та шось коло 20 тисяч золотих. Зачекайте, я ту маю кілька документів.

Він вийшов на хвильку і повернувся зі старою, потертою папкою. У папці лежали всі три документи, про які говорив Мартинюк. Я ошелешено поглянув на господаря.

– Дивуетесь, звідки я то маю? Я їх сам визбирав. Бачите, сесі копії навіть в нотаріуса завірені.

– Ви що – підозрювали Томашевича в махінаціях?

– Не тіко підозрював. Я знав, що він махлює. Але не мав доказів. Він забив нам баки, що Товариство має понести страти при тому злитті. А я потім, вже коли ся

злили, дізнався, що всі страти покрито Товариство броварів. Тоді я почав нишпорити за доказами. Але заки-м їх знайшов, вже було пізно. Томашевич зара став велике цабе. А я пішов на емеритуру та й перебрався до Станиславова. Чувем, жи тим ділом займаєся нотар Мартинюк ві Львові. Ну, тай махнув рукою. Мене Томашевич обходив, коли робив у нас. А потім нашо він мені ся здав?

- А як то було з втратами членів Товариства шинкарів? Багато їх відходило?

- Та трохи відсіювалося, але того року більше прийшло, як пішло.

- Чим це пояснити?

- Ну, видите, коли ми стояли на слизькім, що не відали, чи маємо щезнути, чи ні, то й члени відходили. Але як постала така можливість злитися з більшою і міцнішою спілкою, то тоді й членства побільшало.

- Як вважаєте - злиття було вам вигідне? - запитав я.

- Та не, - похитав він головою. - Вигідним воно було тільки формально. Нам треба було зміцнювати власну спілку, але ніц з того не виходило. Вона розповзалася по швах.

- Це Томашевич подав ідею про злиття?

- Так. Але коли нам ту ідею підсунув, то вже щось там з'ясував і підготував ґрунт. Так що до нас почали заходити різні добродії і намовляти, аби хутше вирішувати.

- А на тих ваших зборах голосували тільки чоловіки. Хоча новий закон змінив цю умову. Повинні були голосувати всі члени, з жінками включно.

- Всю законність мав стерегти нотар Мартинюк. Але він не приїхав на збори.

- Ви йому послали повідомлення?

- Послали. Тіко він чомусь його не отримав.

- А хто саме посилав?

- Правду кажучи, мав то зробити голова, але він доручив мені. Він якраз тоді захворів і на роботу не ходив. Ми жили по сусідству, от він і звернувся до мене. Але адреси на пам'ять не знав. Тоді я пішов до Томашевича запитати адресу нотаріальної контори. Томашевич сказав, жи якраз має відсилати якісь папери Мартинюкові, то заодно пішле й те запрошення.

- Може таке бути, що він його взагалі не відсилав?

- Тепер я си гадаю, що так воно й було.

- Чому голова доручив це вам, а не відразу Томашевичу? Адже ділове листування - обов'язок секретаря. Може, не довіряв Томашевичу?

- Хтозна. Тоді він нічого такого не говорив.

- Отже, у його відсутність усі справи вів секретар?

- Так.

- І збори готував він?

- Голова вийшов на роботу за два дні до зборів. Так що і він там щось готував.

- Ви можете точно сказати: Товариство броварів покрило всі витрати до гроша? Чи, може, все ж таки й вам довелося витратитися?

- Чи так всьо до гроша, то я не знаю. Але що Томашевич не тратився ні на правників, ні на рахівників, то знаю достеменно.

- Але ж він напевно їздив до Варшави й назад. Це було необхідно.

- Він їздив, але чи се було необхідно? Товариство броварів не лише покривало витрати, а й взагалі робило все, що треба. Томашевич мав тільки підготувати документацію на місці. Але ми тоді про те не знали і думали, що він дійсно ганяє

туди-сюди у справах. Навіть якщо й довелося зазнати витрат, то не таких. Найбільше двісті золотих, ну гора – триста. Там якийсь папір купити, папки, те, се... Але то дріб'язок.

- А що ви чули про акціонерів Товариства?

- Того я вам не скажу. Знав я лиш одного Фурсу. Були й інші, себто ті, що Товариство заклали. Але що то за люди, я не знав. Від них лише надходили вказівки чи циркуляри через Томашевича, він з ними контактував.

- Ну, добре, дякую вам, пане Дубчак. Хочу ще встигнути на потяг до Львова.

- То ви таки нині хочете їхати? Я вас проведу.

Він вручив мені папку і провів до мосту.

5

Просто з двірця я знову завітав до Мартинюка. Відразу було видно, що мій новий візит жодної приємності для нього не справляє.

- Я прийшов за тим документом.

Він подивився на мене якось насмішкувато і розвів руками:

- На жаль, нічим тобі не допоможу.

- Як то? – сторопів я. – Ти ж казав, що маеш його.

- Мав, – буркнув він невдоволено.

- І вже нема?

- Нема.

- А де ж він?

- Звідки я знаю? Нема і все, - він відвів очі набік, вдаючи, що дуже зайнятий чимсь іншим.

- Ти знову щось від мене приховуєш.

- Дурниці. Шість літ минуло. Вдумайся. Був у мене той папірчик. Але коли? А зараз нема.

- Ти хоч шукав його?

- Ну, шукав.

- Він що - вивітрився?

- Може, й так. Просто зараз його в мене нема.

- А в кого є?

- В банку.

- Але ж я не нотар і не адвокат, не маю жодних повноважень перевіряти банківські рахунки.

- Я тебе попереджав - це справа безнадійна, - він промовисто зиркнув на мене. - Подумай: навіть якщо виявиться, що Томашевич дійсно привласнив ті гроші, то коли ти їх повернеш, ощасливиш кожного робітника знаєш скількома золотими? У спілці броварів понад тисячу членів. В результаті кожен з них отримає по кільканадцять золотих. Чи варто це такої бучі, щоб якийсь Ковальський повернув собі таку мізерну суму?

Мені не вкладалося до голови, що це говорить той самий Мартинюк.

– Дивно, як різко помінялися твої наміри, – похитав я головою.

– Помиляєшся. Все, як було. А ти ж, до речі, ще нічого не довів, – провадив він, усміхаючись. – Може виявиться, що Томашевич чистий, як сніг. І що тоді? Чи так, чи сяк – шкура не варта вичинки.

– Ти говориш не своїми словами. Чому ти зранку про це мовчав?

– Хіба я не казав, що справа безнадійна?

– Казав. Але не намагався мене переконати. Тебе купили? Коли вони встигли?

– Ти звар'ював. Твій напір заведе тебе колись на лаву підсудних. Чого ти добиваєшся? – Він уже почав гарячкувати і нервово перебирав пальцями по столу. – Нічого з цього не вийде! Нічого! Зрозумів? Не дадуть тобі ходу. І ти ж погориш.

Він уже втрачав рівновагу, бо не вдалося йому приховати своїх нервів, а можливо, й страху.

– Не прикидайся, що ти так переймаєшся мною, – промовив я глузливо. – Насправді тремтиш за свою шкуру. А такі томашевичі тим часом...

– Ти кипиш тільки тому, що переконався, що заліз у сліпу вулицю. Чи багато вдалося винюхати в Станиславові?

– Уяви собі. Маю всі три копії документів. Завірених нотаріусом.

Це прозвучало, як удар грому. Мартинюк раптом поник, мов базилік, який тиждень не поливали. Він кліпав очима і червонів усе густіше й густіше.

– Як... як це тобі вдалося?

– Що – фахова заздрість? Тобі довелося порпатися стільки часу, а я за кілька годин отримав майже всі докази.

– Ти сам розумієш, що цього замало, – голос його був надтріснутий. Я таки його добряче покатував.

– Решту я дістану і без твоєї допомоги. Але той документ про сплату боргу ти мені таки даси. Або дістанеш нову копію з банку.

– Це фантастика. Щоб добути нову копію, треба мати санкцію. Хто мені її дасть? Що поясню? Знову почав займатися давно забутою справою? І саме зараз, коли він йде на президенти міста? Це не смішно.

– Тоді дай стару копію.

– Але ж я сказав – не маю.

– А зранку мав?

– Думав, що мав.

– А тепер передумав?

Він уже втрачав терпець.

– Слухай, я хочу спокійно дожити відпущений мені вік, – промовив крізь зуби. – Це безглуздо – лізти на рожен. Я вже не маю запалу, що колись. І перестав бути романтиком. Розумієш?

– Ні.

– Ти авантюрист! – Мартинюк закричав, наче його шпигонув хтось ззаду шилом. – Ти сам лізеш у багно і тягнеш за собою мене! Вони мене зживуть зо світу! Я вже мав з ними... – Він затнувся і тремтячими руками витягнув папіросу та закурив. – А тепер не хочу.

– Хто вони? Люди Томашевича? Вони стежили за мною. А тобі зателефонували? – Я схопив його за обшлаг маринарки і струснув ним з люттю, яка самого мене вивела з рівноваги. – Говори! Це було після того, як я пішов? – Мартинюк кивнув. – Вони тебе попередили, що для тебе погано закінчиться, якщо допоможеш мені?

Так?

Знову кивнув.

Я опустив руки, і він охляп упав у крісло. Його жалюгідний вигляд мене трохи остудив.

– Звідки ж їм стало відомо, що я зайнявся Томашевичем?

– Мабуть, вони чекали цього. Можливо, довідалися плани своїх ворогів.

– Ворогів? Маеш на увазі тут організацію з дотримання справедливості?

Мартинюк здивовано зиркнув на мене, якусь мить вивчав мене з такою уважністю, наче хотів переконатися, чи я остаточно не з'їхав з глузду, потім розреготався спазматичним сміхом, аж йому сльози виступили.

– Що тут смішного? – сторопів я.

– То це вони підіслали тобі інформатора?

– Вони.

– І вони допомогли тобі знайти ті документи?

– Так. А що?

– Та нічого. Просто такої організації не існує.

– Вона недавно створена.

– Її ніколи не було і нема. Хто, як не я, мав би про те знати? Ти попався на гачок, як дурний карась.

– Але ж вони мені дійсно допомогли.

– Тільки невідомо, з якою метою. В Томашевича є не тільки впливові друзі, а й впливові вороги. І теж з верхів. Ось тобі й організація.

– Дідько з ними. Я цим зайнявся і не збираюся відступати.

– Тільки не вплутуй мене. З мене досить.

– Мені потрібен лише той документ. І я клянусь, що залишу тебе в спокої. Розумію, що ти його не тримаєш ні тут, ні вдома. Скажи де, і я сам поїду за ним.

– Ну, гаразд. В мого брата на селі, – видушив Мартинюк ледь не з полегкістю.

Його брат був священиком.

– В нього та сама парафія?

– Так, в Рудно. Він тебе не забув. Можеш сміливо до нього їхати. Але пильнуйся. За тобою обов'язково буде хвіст. Я б не хотів, щоб і мій брат мав клопоти.

– Я тебе не підведу.

– Між іншим, хто тобі дав ті матеріали?

– Колишній працівник Товариства пан Дутчак.

– Дутчак? Звідки вони в нього? Це неймовірно. Тут щось не те. Йому, мабуть, дали уже готові папери, щоб він їх тобі передав. Сам Дутчак ніколи не міг би їх роздобути.

– Знаєш, мені однаково, хто, як і звідки. Головне, що вони в мене в руках. До речі, з'ясувалося, що за звітний період членів Товариства шинкарів не тільки не поменшало, а навпаки – побільшало.

– Та йди! Оце номер!

– Він мені передав і ці дані. Одні члени покидали спілку, а інші вливалися. Крім того Дутчак впевнений, що Томашевич не зазнав жодних витрат. Броварники взяли на себе все. Отже, Томашевичу довелося витратитися хіба на канцелярські приладдя.

– Тобі повезло. Але саме це й викликає в мене підозру, чи не розставлені для тебе полапки. А це цілком можливо. Мені всі ці відомості так легко не давалися. Хтось тобі допомагає. Але хто? Це можуть виявитися не дуже порядні особи. І хтозна, чи, скориставшись твоїми послугами, вони потім не спрямують свого удару проти тебе самого?

6

Ми колись не раз їздили з Мартинюком до його брата в Рудно, особливо на свята. Все ж таки Різдво, Великдень і Трійця мають особливу атмосферу саме десь на селі, аніж у великому місті. Але перш ніж піти на автобус, я довго петляв різними вуличками, щоб виявити, чи нема за мною хвоста. Правда, не хотів при цьому й зрадити себе, що дуже прагну відірватися, а вдавав, наче роблю закупи. В одній крамниці купив пляшку вина, в другій родзинки, бо отець їх дуже любить, у третій, четвертій і п'ятій запитав зеландського сиру. У шостій купив голландський. Часто озирався за вродливими панночками, хоча й не за надто вродливими теж, а за одно придивлявся до перехожих, що прямували у моєму напрямку. За якийсь час я почав уже вирізняти чоловіків, які незмінно за мною волочилися, вони вдавали, що захоплені розмовою і навіть не підводили голів, коли я озирався. Один з них був огрядний червонопикий бурмило з великою круглою, як гарбуз, головою і білим волоссям, а другий – худий глистоподібний піцик, який ішов так, ніби пританцьовував.

Було непросто позбутися їх, але львівські брами наче саме для таких випадків створені. Я пройшовся кілька метрів по Легіонів і пірнув у наскрізну браму «Гранд-готелю», звідки був прямий вихід на паралельну вулицю – Пасаж Гаусмана[10 - Пасаж Гаусмана – вулиця Крива Липа.], але не побіг туди, а спокійно завернув до буфету. Вони ж, знаючи, що це наскрізна брама, помчали до другого виходу. Я тим часом вийшов з готелю і взяв таксі. За кілька хвилин я вже їхав в автобусі в напрямку Рудна.

Старший Мартинюк, Антін, звісно, мене відразу впізнав. Я виклав на стіл гостинці, він відкоркував вино, і ми мило побесідували, згадуючи старі добрі часи. Потім я розповів йому про своє розслідування, а він без зайвих розпитувань взяв з полиці старий календар «Просвіти» і вийняв з нього потрібного мені папірчика.

– Як гадаєте? Буде війна? – запитав мене опісля, киваючи на свіжу газету «Діло», яка рясніла тривожними новинами. – Ви там, газетярі, певно, більше знаєте.

– Невідомо, отче. Гітлер непередбачуваний, – відказав я.

– Якщо буде, то, можливо, це ще один шанс для нас. Що скажете?

Він перебув усі фронти, воював з 1914-го і до 1921-го, але не втратив віри.

– Ця війна, мабуть, буде страшніша за тамту, – сказав я.

– Так... Дивіться, що пише кореспондент «Діла» з Німеччини: «Буде чи не буде війна? Це є темою всіх розмов каварняних, родинних тощо і в Німеччині, хоча зовнішньо ні на вулиці, ні в крамниці, ні в банках не відчувається передвоєнного специфічно-панічного настрою. Все йде нормальним ходом; однак німецький організаційний хист вже тепер ясно і всюди помітно. Вже зроблено перепис населення для споживчих карток на випадок війни, розділено функції між мешканцями кожного дому на випадок повітряного нападу; спішно в спеціальних курсах довчають цивільне населення, як боронитися від бомб та ріжних нещасть, що нестимуть військові літаки; хто не має ще протигазових масок, мусить їх негайно придбати. На курсі оборони протиповітряної атаки, на який ходжу і я, якийсь панок, якого згідно з сучасною совітською термінологією треба, мабуть, назвати «висуванцем», питає лектора-інструктора, чи впускать до підземельних захистів від протиповітряних бомб і жидів. Учитель терпеливо пояснює різницю між протижидівською німецькою політикою та елементарною гуманністю, і характеристична річ, що всі слухачі йому спочуваюче притакують». А далі він про те, що ви сказали перед тим: «Ще за тиждень перед аншлюсом Гітлер не знав, що так швидко він буде в силі зреалізувати свою здавна вилеліяну мрію. Тактична і психологічна помилка Шушніга, відсутність помочи французького уряду, нетривкі відносини між Парижем і Лондоном спонукали його негайно і твердо прийняти своє рішення (що фактично було б тяжко зробити в демократичній державі з її важким апаратом – парламентом, партіями,

групами тощо). Правдоподібно, що і в сучасній кризі німецький канцлер не знає, як він остаточно поступить».

- Ну, власне. Але не тільки Гітлер непередбачуваний, а й Сталін теж. Поки що обое нарощують сили.

- І на чиєму боці опинимося ми? - сумно зітхнув він. - Знову як зерна під жорнами.

- Ну, певно, що ані на німецькому, ані на советському. Якщо ми вже раз боронили Польщу, то будемо боронили і вдруге. Може, того разу вона не відречеться від нас.

- Будемо боронили хіба з розпачу, бо встояти не вдасться.

- Але, прошу я вас, по Австрії - черга на Чехословаччину, - він підняв догори вказівного пальця. - Муссоліні зажадав плебісциту в Чехії не тільки для німців, але і для поляків, мадярів та інших національностей. А ця «інша» національність - українці Закарпаття. Якщо вдасться, то вони могли б проголосити свою самостійність. Що ви на це?

- Непогана нагода, отче. Але що більше я вчитуюся в такі новини, то все більше занурююся в свій невиліковний песимізм.

- А я не, - похитав він головою, - я не. Я вірю, що того разу нам вдасться.

Не хотілося його розчарувати в його мріях і надіях і я перевів розмову на інші теми, а відтак розпрощався. Була друга, коли я вернувся до Львова і ще з двірця зателефонував до редакції.

- Де ти волочишся? - вибухнув пан редактор.

- Я відкопав карколомний матеріал. Лишіть для мене сторінку на завтрашнє число.

- Дідька тобі лисого, а не сторінку! Вже все спляновано.

– За три дні почнуться вибори. Моя стаття повинна з’явитися завтра, інакше все намарне. Послухайте, пане Левку, якщо моя стаття затримається бодай на день, вона вже не буде варта картопляної лушпайки. Уся робота піде коту під хвіст. Зрештою, самі переконаєтесь. Ви ж мене знаєте не віднині. Я не буду робити з мухи слона.

Весь той час, поки я торохтів, він невдоволено бурчав. Врешті видушив:

– Та воно так... але... коли ти її доставиш?

– До десятої вечора привезу в типографію.

– То вона ще не написана? – Він аж захлинувся праведним обуренням, і, доки ще не опам’ятався, я сипонув:

– Майже написана. На чорно. Мушу то все видрукувати на машині. Не переживайте, до десятої привезу.

– Ну, дивись. Рівно о десятій я накажу набирати сторінку з запланованим матер’ялом.

– Згода.

Пфу-у-у! тепер щодуху додому і за роботу.

7

– А, пане Марку, що то ви так рано додому? – привітав мене сторож чи то пак шимон, як називали сторожів у Львові.

– Маю роботу, а ніде мені так добре не працюється, як вдома.

– А так-так, по собі знаю. В рідному кубельці тепліше і затишніше, як деінде.

Пан Амброзяк був милим уклінним старушком, інколи я з ним перекидався кількома словами і вгощав чаркою, коли він приходив вітати з Різдом чи Великоднем. Сторожі не отримували платні, але мали право на службове помешкання в партері і збирали оплату від мешканців за відкривання брами після десятої вечора. Тому за пів години до десятої на вулицях Львова можна було помітити велике пожвавлення: всі намагалися дістатися дому вчасно, хоч і було це лише спортивним завзяттям, а не проявом скупості, бо ті традиційні десять грошів, які отримував шимон за відкривання брами, жодної поважної ролі не грали, але за ці гроші він міг купити на вибір дві булочки, головку капусти або кільо бульби. Ще сторожам перепало щось від вуличних музиків та мандрованих продавців, яких впускали на подвір'я, але то все були дрібні гроші, більше заробляла пані шимонова пранням та вудженням м'яса для всієї кам'яниці перед святами.

Вулиця Длугоша[11 - Длугоша - вулиця Кирила і Мефодія.] піднімається вгору до вильоту вулиці Святого Марка[12 - Святого Марка - вулиця Кобилянської.], а потім спадає на діл до Супінського[13 - Супінського - вулиця Коцюбинського.], по її лівому боці вишикувалися кам'яниці, а праворуч височить сірий мур, за яким розкинувся університетський ботанічний сад, повний екзотики. З мого вікна видніються в шклярнях пальми, фігові й цитринові дерева, навіть справжній товстелезний баобаб, і якщо уважно приглянутися, то можна помітити, як пурхають барвисті пташки. Біля кожного дерева табличка з латинською назвою рослини. Кажуть, що Карл XII, здобувши Львів, перескочив той мур на коні, але то хіба мусив бути кінь з крилами. Тепер під тим муром мають зупинку усі песики, а як стемніє, то не лише песики. Коли я пізнив до школи, то стрімкість моєї вулички помагала добігти вчасно. В самому низу прилаштувалася маленька крамничка «Масло, цвяхи, мило, мастило, шварц». Пан Покізяк, як нема покупців, сидить перед входом на ослінчику і вітається з кожним, хто його минає. Моя кам'яниця виросла на розі Длугоша і, мабуть, найстрімкішою у Львові вулиці Святого Марка, де розмістилася старовинна студня зі смачною водою, яка не раз рятувала львів'ян під час облог, коли місто було відтяте від добростанських водотягів.

Я так захоплено клацав на машині, що й не помітив, як почало сутеніти, отож, зробив перерву, щоб очі відпочили, і, не запалюючи світла, підійшов до вікна, поклавши до вуст папіроску. Сутінки витікали з хащів ботанічного саду і заповнювали вулицю. Проторохтів фіякр і зупинився в самому низу на початку Святого Миколая[14 - Святого Миколая - вулиця Грушевського.] під ліхтарем, дорожкар[15 - Дорожкар - візник, дорожка - фіякр, бричка.] розгорнув газету, користаючи снопиком світла, і захопився читанням новин. Я черкнув сірником та

відразу ж його погасив, коли мою увагу привернула чиясь тінь попід муром: хтось чаївся за акацією. Я завмер, катуляючи папіросу у вустах, і став уважніше вдивлятися. З горішнього краю вулиці хтось спускався швидким кроком. Тінь з-за акації вигулькнула йому назустріч. Здається, це той червонопикий бурмило, що стежив за мною. Він нетерпляче зиркав то на браму мого будинку, то на годинник. Коли той, що спускався згори, наблизився, я впізнав у ньому мого другого переслідувача. Порівнявшись, вони перекинулися кількома словами, зиркнули в мій бік і почали прогулюватися туди й назад. Цікаво, хто їх підіслав? Томашевич чи та дивна організація?

Стаття вже майже готова. Ще година – і я її завершу. Потім вичитаю, а відтак буду мати ще з пів години на дорогу до типографії на Зеленій. Я зашторив вікна, запалив світло і сів за стіл. О пів на десяту я склав машинопис учетверо і сховав під сорочкою за спиною. Зверху одягнув вітрівку, а до внутрішньої кишені поклав машинопис минулорічної статті, яка мала напрочуд вдалу назву «З життя одного афериста».

Моя брама не мала вильоту на рівнобіжну вулицю. Вийти я мусив просто на моїх переслідувачів. Я мав знайомого комісара поліції Романа Обуха і думав, чи не варто йому зателефонувати, щоб прислав кого-небудь захистити мене. Однак ця спасенна думка навідала мене запізно, бо його не виявилось ані в комендатурі, ані вдома, а ні до кого іншого я з такою просьбою звернутися не міг. Ще можна було б зателефонувати пожежникам і зголосити на вулиці пожежу, але така забава робиться тільки з телефонної буди, а не з помешкання. Задорого мені вийде.

Я вимкнув світло і подивився у вікно. Ті двоє вже не прогулювалися, а помітивши, що світло згасло, стали проти моєї брами і навіть не вдавали, що зайняті розмовою. Правда, я не вчорашній і вже потрапляв у подібні ситуації. Але не скажу, що це було приємно. Моя вуличка фактично рідко булав людною, цим вона й подобалася – своїм затишком і меланхолійним настроєм. Але в цій ситуації нічого привабливого не було. Тепер затишок став моїм ворогом. Ніхто мені не прийде на допомогу. Я болісно роздумував, що маю чинити. Годинник показував за двадцять п'ять десяту. Ну, що ж, зволікати нема як.

Я відчинив на кухні шафку, де зберігалися крупи, і всипав собі до кишені дві жмені гороху. Потім спустився, тихенько підійшов до брами, щоб не почув сторож, і визирнув крізь вузьку щілину. Переслідувачі стирчали непорушно. Раптом мені здалося, що вони мене вже бачать, бо бурмило вийняв руки з

кишень. В правій руці щось було. Щось невелике. Револьвер? Я зволікав. Глянув на годинник – за двадцять десята. Час летить, як скажений.

З помешкання шимона долинав брязкіт начиння і запах смаженої картоплі, шимонова щось чоловікові вичитувала, а він ліниво боронився. Ні, їх я не маю бажання вплутувати в це – від тих бузувирів на вулиці можна очікувати всього.

Першою думкою було рвучко розчахнути браму й кулею вилетіти на вулицю. Але я пересилив себе і вийшов з брами цілком спокійно, навіть не зиркнувши на них. Я йшов, краєм ока стежачи за переслідувачами. Вони рушили водночас зі мною, якийсь час ішли протилежним хідником, та ось почали переходити вулицю, і я втратив їх з поля зору, лише чув їхні кроки – одні важкі, слонячі, другі – дріботливі. Я наддавав ходи. Та кроки позаду мене усе ближчали й ближчали. Вони йшли швидше за мене. Як це їм вдавалося? А на вулиці й далі жодної живої душі. Пан Покізяк зачинив свою крамничку і погасив світло.

Я вже чув за плечима їхній надривний сап і шморгання носом. Мабуть, нас розділяло зо два метри, не більше. Я відчув жар на своїх плечах. Ну, що ж – либонь пора... І я рвонув, як жеребець на перегонах. Я мчав щодуху, вкладаючи у цей біг всі свої сили, я біг, а мої очі дивилися на рятівне світло ліхтаря, де закінчувалася моя вуличка, і хоч фіякр уже поїхав, але там таки мусить бути людно, і я вже навіть розрізняв окремі постаті, освітлені вітринами.

Чути було, як важко хекають мої переслідувачі, не далеко ж я від них одірвався. Тоді я сипонув позад себе горохом, хтось із них поїхав ногами і гепнувся, але притьма зірвався на ноги й, сиплючи прокльони, далі біг. Зненацька хтось вискочив мені навперейми, я зробив карколомне сальто, перечепившись за його ногу і, охнувши, важко впав на брук. Удар забив мені подих. А за мить мене вже шарпали з усіх боків чиїсь руки, і, хоча я ще не зовсім отямився, але відчайдушно намагався захистити внутрішню кишеню вітрівки. Цим спровокував нападників, і після короткого борювання вони врешті добралися до кишені й забрали папери.

– Ось воно! – вигукнув хтось із них, кинувши оком на заголовок.

– Ну, чого став! – кинув другий, і той, до кого звернулися, розмахнувся – в його руці був той невеличкий предмет, який я уже зауважив, – металева рурка.

Зараз він опустить її на мою бідолашну голову і до самого ранку я дивитимуся захоплюючий сон, який складатиметься з мерехтіння зірок і спалахів падаючих метеоритів. Я викинув руки вперед – це все, що я міг встигнути, але удар забарився. Раптом пролунав чийсь приглушений скрик, клекотливий хрип, щось чвакнуло, на ноги мені впало чийсь тіло. Я відповз назад і не повірив очам: кілька чоловіків немилосердно гамселили один одного. Той, що впав мені на ноги, худий, довготелесий, звівся навкарачки і, заточуючись та спльовуючи кров, побіг у темряву. Бурмило з зусиллям відірвався від тієї недружелюбної компанії і теж кинувся навтьоки. Троє задиханих незнайомців залишилося біля мене. Один з них запитав:

– Стаття при вас?

– Так.

Я впізнав голос того, що дав мені адресу Дутчака.

– Слава богу, – він допоміг мені підвестися. – Здається, ми вчасно наспіли. Вас не дуже потовкли?

– Та ні, – промовив я, обтріпуючи одяг. – Я лише боляче вдарився об брук.

– Але ж вони щось витягли у вас із кишені.

– То стара стаття. Я навмисне її сховав у куртці. А ця ось, – я поплескав себе по спині.

– Ви в типографію?

Я глянув на годинник – за вісім десята.

– Якщо встигну.

– Ми вас підкинемо на авті.

Авто стояло за рогом.

– Як вам вдалося так вчасно? – запитав я.

– А ми тут прогулювалися неподалік. Бачимо – комусь хочуть завдати хвилеву клямру[16 - Завдати хвилеву клямру – на якийсь час оглушити з метою грабунку.]. Ну ми й підбігли.

– Ви мені так і не скажете, звідки ви?

– Я ж вам уже сказав.

– Такої організації не існує.

– А ви уявіть собі, що існує, і все стане на свої місця. Так простіше.

Водій, видно, був неабияким зухом, гнав мов шалений, аж гальма вищали на закрутах.

– А ті, що напали на мене, – люди Томашевича? – поцікавився я.

– Напевно.

– Уявляю їхні писки, коли вони принесуть шефові ту статтю. Як ви гадаєте – яким буде його наступний крок?

– Вирядить своїх хлопчиків до типографії, – відповів мій рятівник цілком буденно.

– Що? – я отерп. – Томашевич піде й на це?

– Чом би й ні? Цього разу вони можуть прихопити пукавки. Що ви їм зробите голіруч?

– Там є охоронець.

– Той старигань? Не смішіть мене.

– Ч-чорт... я викличу поліцію.

– І що? Приїде два набурмосених вуйка, покрутяться з годину, пояснять, що у вас, видно, не всі вдома, та й заберуться.

– Який же вихід?

– Допишіть в кінці своєї статті ще кілька слів.

– Кілька слів? Яких?

– Зовсім невинних. А я з хлопцями чергуватиму біля типографії аж до ранку. Ми маємо чим привітати гостей.

– То що я повинен дописати?

Він продиктував, я занотував і здивувався:

– Тільки й усього?

– Звичайно. А ви думали казна-що?

– Ці слова для вас мають якесь значення?

– Хочемо, щоб було ясно – Томашевич зійшов назавжди з арени. Щоб ні в кого не закралися сумніви, що на нього чекатиме суд. Ну, ось ми й на місці. Щасливо.

– Дякую за все, – сказав я, вилазячи з авта. – Ми більше не побачимося?

– Хтозна. Львів тісний.

Редактор вже на мене чекав і поспіхом вихопив з моїх рук статтю та почав читати, час від часу гмикаючи, шлякаючи та огокаючи, а в міру прочитання чергової сторінки відразу передавав набірникам. Коли закінчив, подивився на мене зі співчуттям і зітхнув:

– Ну, не знаю... Не знаю, чим це закінчиться. Але якщо Томашевич подасть до суду, то цього разу підеш до цюпи ти.

Так він натякав на ті трафунки, коли доводилося йому відсиджувати, бо редакція не могла собі дозволити заплатити штраф.

Я пробув у типографії всю ніч. Невідомо, чи хтось намагався нам перешкодити, бо друкарські машини так гучно джеркотіли, що до наших вух не долинуло нічого підозрілого.

На світанку з'явилися газетоноші, і я нарешті полегшено зітхнув – все вже позаду. Я пішов до вмивальника, кілька разів хлюпнув холодною водою в обличчя, потім витерся чистим газетним папером і відчув, що просто валяюся з ніг.

– Бувайте, хлопці! – гукнув я. – Передайте шефові, щоб до обіду мене не рухав.

Світанок зустрів мене голосним пташиним щебетом, вулиці щойно почали прокидатися, двірники якраз припинили шурхати мітлами і розходилися по своїх закамарках. Я йшов з почуттям виконаного обов'язку, з задоволенням уявляючи, як читають мою статтю ті, хто стояв за Томашевичем, та й сам Томашевич. Але це ще був не кінець. Я й не здогадувався, що до кінця ще дуже далеко і що нинішній день – це тільки початок справжніх клопотів.

ДЕНЬ ДРУГИЙ

П'ятниця

23 вересня 1938 року

Мене розбудив дзвінок. Прокляття! Таки не дадуть відіспатися, але, глянувши на годинник, я заспокоївся – перша! Шість годин сну – це навіть більше, ніж я розраховував про-спати. Тому я одразу прокинувся невимовною симпатією до того невідомого, хто мене цілком вчасно розбудив. Дзвонив редактор. Голос його був похмурий і захриплий. Таке враження, що це не я, а він усю ніч провів у типографії. Перші ж його слова змусили мене охляп впасти у крісло і відчутти, як усередині все захололо. Я спазматично ковтнув липку слину і прохрипів:

– По-повторіть...

– Повторюю: годину тому Томашевича знайдено мертвим. Він застрелився.

– Зачекайте, я зараз...

Я вискочив у лазничку, запхав голову під кран, потрусив нею і відчув, як там усе знову стає на місце. Тоді повернувся і знову приклав слухавку до вуха:

– Де його знайшли?

– В Брюховичах. Там у нього вілла. Зараз до тебе іде твій кумпель – комісар Обух. Я сказав йому, що ти вдома відсипаєшся. Я зле зробив? – у його голосі вчувалися кпини.

– Та ні. Рано чи пізно він однаково б мене знайшов.

– Марку, – тепер це було сказано з теплотою і батьківською турботою.

– Ну?

– Ти герой! Чуєш? Тисну тобі граби[17 - Граби – руки.].

Татусьо! Він знав, коли мене варто підбадьорити, а коли й по шиї дати. В цю мить я б його розцілував.

– Дякую. Я не знав, що так вийде.

– Нічого. Було б гірше, якби такий жевжик прорвався нагору. Кінцівка тобі вдалась – як у воду дивився. Ну, fajно. Завтра будеш?

– Умгу.

– Честь.

Я поставив чайник на вогонь і закурив. Як він сказав? «Кінцівка тобі вдалась?» Я повторив це вголос і тоді зрозумів: це тих кілька слів! Он воно що! Мартинюк правду казав: я потрапив у спритно нарихтовану пастку. Я просто підказав Томашевичу вихід зі становища – застрелитися. Бо тих кілька слів не мали жодної двозначності, вони звучали цілком ясно: «Що ж, для пана Томашевича залишається тепер лише одна перспектива. Невмолима, невідворотна і правдива... Там – у шухляді стола причаївся рішенець».

Авжеж! Я ж бо думав, що мова про в'язницю! І натяк на те, що в шухляді стола лежать затверджені документи кандидата на посаду президента міста. Які він тепер мусить знищити і відмовитися від виборів. Так я собі думав. А однак це не було про в'язницю.

Я налив собі кави і сів біля вікна. За вікном моросив дощ.

За кілька хвилин ввалився Обух, мокрий як хлющ.

– Я просто звідти, – пояснив. – Поки обнишпорив усе довкола тієї вілли, вимок до рубця. Дай мені халат, нехай те все підсохне. У нас буде довга розмова. Тож зроби і мені кави. І канапку не пошкодуй.

Я заварив йому каву, намастив хліб маслом, зверху поклав сир. Він перевдягся в мій халат і закутався, як лялька.

– Я змерз, як пес. Дай мені ще чогось міцнішого.

– «Stock» від Бачевського[18 - Бачевський – фабрикант найкращих горілок, відтак і синонімом горілки стало його прізвище.]?

– Те, що треба. Шеф тобі телефонував?

- Аякже.

- Ти що - спав?

- Я всю ніч був у типографії.

- Якого чорта? Без тебе не могли, чи що?

- Зараз тобі все розповім.

- Але спочатку я. - Він перехилив келишок, закусив канапкою, запив кавою і промовив: - Спочатку мушу тобі сказати, що ти свинтус вищої марки. Стільки літ знатися, а ти ні пари з вуст. Якби ти бодай учора передав мені назбирані матеріали, я б йому не дав так просто вислизнути з рук. Це, зрештою, й не по-товариськи. Чи я тобі мало помагав? Здається, вже давно було між нами домовлено ділитися інформацією. Я щось не так кажу?

- Та так, але на носі були вибори, і я квапився. Газета потребувала скандалу.

- Це не виправдання. Ти, бачу, й далі граєш такого собі фільмового супера. Воно, звичайно, приємно відчути себе героєм дня, але все має свої межі. Якби тобі ще одну клепку до голови, то з тебе, може, люди й були б, а так... Словом, ти фраер і більше ніц. Але що вже тут пережовувати... Виливай мені все за порядком. Я уважно слухаю.

- Там усе в статті є.

- Е-е, не роби з тата вар'ята. Знаємо, що є, а чого нема. Розкажи, як ти цією справою зайнявся, де знайшов документи і так далі.

- Почалося з того, що зателефонував мені невідомий і запропонував зустрітися в Єзуїтському парку. Там він передав мені оцю папку і підказав, у кого я можу довідатися більше про минуле Томашевича.

Обух узяв папку і з цікавістю переглянув знімки.

– Ти його бачив? – запитав.

– Він стояв за спиною. Правда, я трохи роздивився його відображення в калюжі. Але пізніше він до мене вже відкрито підійшов, очевидно, коли переконався, що я кльонув. Решту інформації я довідався в Мартинюка.

Я розповів Обуху все, не приховуючи і вчорашнього інциденту. Він слухав не перебиваючи, він завше умів слухати. Колись ми з ним були не розлий вода, юнаками приєдналися до Шостої стрілецької дивізії армії УНР під командою полковника Марка Безручка. Скільки ж нам тоді було? По п'ятнадцять. Але вже голоси погрубшали, заросилися вуса, й ми збрехали, що нам по вісімнадцять. Пережили ми разом облогу Замостя в 1920 році, разом і вискоки уночі робили, забиваючи сонних будьонівців. За оборону Замостя ми отримали медалі, але до українського університету вступити не змогли, бо його не було. Ми змушені були навчатися в Таємному українському університеті. Ромко вчився на юридичному, а я на філософському факультеті. Коли університет розігнали, ми довчалися в Празі. А повернувшись до Львова, кожен пішов своєю дорогою – я на роботу в газету, а Ромко, завдяки своїм фронтовим заслугам, зміг дослужитися до комісара поліції. Комісаром поліції він, мабуть, і на емеритуру піде, бо ранг інспектора йому не світить, хіба би в католицизм перейшов. Що й казати – то колега на амінь[19 - Колега на амінь – товариш до смерті.], не раз мене з тарапатів[20 - Тарапати – клопоти.] витягав, не раз і життя рятував, бо якась сила постійно мене пхала туди, де можна гудза набити, а фігу з маком заробити.

– Ага, таки попікся! – радісно вигукнув він, дослухавши мою історію. – А я казав не раз, що твоя самодіяльність до добра не приведе. Ну-ну, сів ти з ними до авта, і що далі?

– Дорогою питаю, що тепер буде чинити Томашевич, а той каже: пошле своїх хлопців у типографію. Це мені, звісно, не сподобалося. Але він запропонував, що буде зі своїми хлопцями чергувати всю ніч. А за це я маю дописати кілька слів.

– Ага! Це часом не про те, що «в шухляді причаївся рішенець»? – Я винувато кивнув. – Тепер здогадуєшся, який рішенець причаївся у його шухляді?

– Тепер здогадуюся – там був револьвер. Комуś було відомо, що тримає він його саме там.

– Хе! Тут не треба великого розуму. Більшість саме там і тримають зброю, щоб була напихваті. – Обух підвівся і став міряти кімнату. Мусив притримувати халат руками, бо його атлетична фігура ледве в ньому вміщалася. – То тебе, Марку, взули капіта-а-ально. А бач, Мартинюк відразу розкусив. То мудрий хлоп. Не такий, як ти, беньо[21 - Беньо – людина, яку легко обдурити.]. Шляк трафить! – Він спинився переді мною. – Дав би я тобі зараз доброго лупня! Але ти ще мені потрібен. Навіть без тої останньої клепки. Подумати тільки! І тобі навіть на думку не спало зі мною зв'язатись!

– Чому ні? Спало, коли побачив з вікна, що мене пантрують. Навіть телефонував тобі.

Обух налив собі ще коньяку і сів на канапу.

– Та-ак, поставмо все на свої місця. Комусь треба було, щоб Томашевич врізав дуба. Але делікатно і без зайвого галасу. Вбити – складно, клопоту не оберешся. Тоді вирішують інсценізувати самогубство. Для цього нацьковують тебе. А ти, як хорт, зачувши запах скандалу, кинувся в атаку. І ось ти публікуєш свою бомбову статтю. Томашевич читає, гарячково шукає вихід. Біда! Мріям про президентство кінець! Життя йде під укіс! Але кінцівка, як і кожна кінцівка, особливо врізається в пам'ять. Вихід є. Він у шухляді. Томашевич іде на віллу, бере револьвер і стріляє собі до рота.

– До рота?

– А я тобі не казав? Але тут, мій любий, не все купи тримається. На місці Томашевича ти б застрелився?

– М-м... – замислився я. – Не знаю.

– Уяви собі – ти Томашевич. Твоя політична кар'єра полетіла шкереберть. Тебе чекає суд. Але суд це тільки формальність. Ти всього лише втрадиш яких двадцять чи там тридцять тисяч золотих. А що тепер такі гроші для нього? Це тоді, коли він тільки починав свою кар'єру, були великі гроші і багато для нього важили. Зараз це при його маєтках – крапля в морі. Ну, а кар'єра... При його грошах! Дідько з нею. Поїде куди захоче і почне все з початку.

– До чого ти ведеш?

– До того, що ти йолоп царя небесного. Тих кілька слів, про які думаєш, що вони зіграли вирішальну роль, – пса варті. Ті хлопці так чи інак все одно чекали б на тебе цілу ніч. Їм треба було, щоб твоя стаття за будь-яку ціну з'явилася. І знаєш чому? Бо Томашевича було наперед заплановано вбити. Ясно тепер? Твоя стаття мала пояснити причину самогубства. До речі, дуже майстерно нарихтованого. Пояснити всім, але не мені. Мені якраз тої клепки не бракує.

– А де докази?

– Доказів нема.

– Тоді це просто твоя фантазія.

– Криміналіст без фантазії, як піп без кадила. Там, на віллі, я нічого не знайшов. Але я бачив саму віллу. Не може чоловік, який має таке багатство, застрелитися з-за дурниці. Були скандали куди гірші, а ніхто не стрілявся.

– Тобто думаєш, що його було вбито? Але за що?

– Якби я це знав, то здогадався б і хто. Взагалі це, сам розумієш, тільки підозра. Доказів ні на гріш. Просто здоровий глузд не може прийняти версії самогубства.

– Займешся розслідуванням?

– Хе-хе! Ко-ле-го! Я йно тільки простий собі комісар Обух з платнею 335 золотих і роблю те, що мені накаже пан інспектор з платнею 700 золотих, який пильно слухає, що йому скаже пан надінспектор з такою самою платнею або ж сам пан головний комендант поліції з платнею 1000 золотих. Мені наказали сьогодні ж здати рапорт про факт самогубства. Тож я не маю змоги виглуплюватися. Бо завтра мене вже чекають важливіші справи. Наприклад, пограбування церкви у Винниках.

– А ти що – вже поділився з кимось своїми підозрами?

– Не треба було й ділитися. Наш комендант інспектор Владислав Гождзевські і шеф штабу контррозвідки Конарський застали мене на віллі у той момент, як я нишпорив довкола будівлі. Якщо перед тобою самогубство, очевидне

самогубство, то який дурень буде шукати чиєсь сліди в саду?

- Але стій... - насторожився я, - шеф штабу контррозвідки?

- Уяви собі?

- Який дідько його туди приніс?

- От і я над цим задумався. Стіл, за яким сидів Томашевич, хтось обшукав. В шухлядах був розгардіяш. На підлозі лежали розкидані папки з паперами. В стелажі всі книжки перекинуті. Хтось там щось шукав. В підвалі теж сліди шпирання[22 - Шпирання - пошуки.]. Мабуть, шукали щось, що цікавить контррозвідку. З того, що я знаю, Томашевич мав часті контакти з Німеччиною.

- Ну, добре, і що комендант?

- Підкликав мене і питає: «Чим це ви, голубе, займаєтеся?» Я й кажу: «Шукаю сліди». - «Чиі?» - «Ще не знаю». Він переглянувся з шефом контррозвідки і каже: «До семої прошу, аби рапорт лежав у мене на столі. Про самогубство». Він, як з'ясувалося, уже перебалакав з медиками і з фахівцем з балістики. Всі вони однієї думки: Томашевич застрелився. Але, як я зрозумів, не лише з ними переговорив, інакше б не почувався так упинено.

- А ти так нічого й не знайшов для своєї версії?

- Дещо знайшов. Газети по установах разносять перед восьмою. О восьмій Томашевич приходить до контори, сідає за бюро, переглядає пресу. Так він робить щодня. Важко сказати, коли він добирається до твоєї статті. Скорше за все відразу, бо початок її вже на титульній сторінці. Огляд преси в нього триває переважно лише півгодини. Отже, він читає про себе, і що? Гадаєш, відразу запалюється бажанням застрелитися? Зривається з місця, кидається до авта і мчить на віллу? Ні. З кабінету він виходить квадранс по дев'ятій. Що він робив стільки часу? Обдумував своє становище? Телефонував комусь? Знищував якісь папери? В кабінеті є грубка, але попелу по паперах там не було, тільки жужель... Але... - Обух випростався і подивився на мене так, мовби на моєму чолі була якась підказка. - Але він це все міг зробити й раніше! Адже про твою статтю він уже знав. І йому не обов'язково було аж в конторі запанікувати. Він же ж начебто знав, про що йдеться в статті. Якого дідька взагалі було пертися в контору? Міг з

самого ранку, коли йому доповіли, що не вдалося перешкодити виходу номера, поїхати до себе на віллу... Можна, звісно, думати, що він ще вагався, що якраз та кінцівка й добила його. Але це смішно. Словом, о пів на десяту він виходить з контори. На дворі дощ. Але такий – дрібненький. Багато людей на таку мжичку взагалі уваги не звертають. А що робить наш самогубець? Він заходить до крамниці й купує парасолю. І не будь-яку, найдешевшу, а таку, знаєш, з різьбленою ручкою, з позолоченими шприхами. І йде далі під пара-солею до свого авта, щоб не дай боже не застудитися перед смертю. Далі... Дорогою у квітникарки купує китицю хризантем, прибрану заячим холодком і букшпаном.

– Собі на смерть?

– Авжеж, смішно. Дорога до вілли займає півгодини. Смерть настала о пів на одинадцяті.

– Звідки знаєш про парасолю?

– Бо вона була мокра, а одяг його сухий. І він не відліпив з неї ціни. На столі у вітальні я застав порожню пляшку шампана, чотири помаранчі, лушпайки по інших чотирьох і порожнє пуделко дорогих чоколядових цукерок фірми «Нова фортуна». Також там було два келихи. Але пили тільки з одного. На комоді лежала цупка паперова торбина фірми «Аякс», з якої він виклав те вгощення. Отже, він його привіз із собою. Для чого? Чекав гостей? Як гадаєш, кого можна вгощати шампаном, помаранчами і цукерками?

– Якусь кралю.

– І я так гадаю. В креденсі в нього чудовий набір алкоголю, але якраз ані шампану, ані легкого лікеру нема. Якби мав завітати чоловік, то господар його вгощав би тим, що є, а не віз би шампана... Тепер питання: хто випив шампан і з'їв цукерки? Томашевич чи його гостя? Далі. В лазничці я знайшов ще вологу зубну щітку. Отже, він перед смертю ще й зуби почистив. Тямиш? Все вказувало на те, що він готувався до візиту якоїсь кралі.

– Щітка могла бути вологою ще зранку.

– Ні, бо він не ночував на віллі, в нього є помешкання в центрі міста. Він почистив зуби ще раз. Може, вона не любить запаху тютюну. Крім того, він ще й підрівняв

собі вусики! На дзеркалі я помітив обтинки волосинок. На пляшечці одеколону і на пляшечці з відсвіжувачем для рота залишилися сліди недавнього використання. Не-не, тут без кралі не могло обійтись.

- Гадаєш, його застрелила жінка?

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

1

Мордовня – шинок, в якому часто б'ються.

2

Спелюнка – злочинський притон.

3

Майхер – ніж.

4

Цьмага, гара – горілка.

5

Єзуїтський парк – парк І. Франка.

6

Легіонів – пр. Свободи.

7

Корсо – прогулянкова зона вздовж проспектів Т. Шевченка та Свободи.

8

Сиктуська – вулиця Дорошенка.

9

Котлет – відбивна.

10

Пасаж Гаусмана – вулиця Крива Липа.

11

Длугоша – вулиця Кирила і Мефодія.

12

Святого Марка – вулиця Кобилянської.

13

Супінського – вулиця Коцюбинського.

14

Святого Миколая – вулиця Грушевського.

15

Дорожкар – візник, дорожка – фіякр, бричка.

16

Завдати хвилеву клямру – на якийсь час оглушити з метою грабунку.

17

Граби – руки.

18

Бачевський – фабрикант найкращих горілок, відтак і синонімом горілки стало його прізвище.

19

Колега на амінь – товариш до смерті.

20

Тарапати – клопоти.

21

Беньо – людина, яку легко обдурити.

22

Шпирання – пошуки.

Купить: https://tn.knigapoisk.com/vinnichuk_yur-y/n-chniy-reporter

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)